

Mİ'MAR DALGIÇ AHMED PAŞA

Şehabeddin Akalın

Türk mi'marisinin, şaheserlerini verdiği devirlerde, san'atlarının şan ve şeref zirvesine çıkan Sinan, Davud ve Ahmed Ağa gibi müktedir üstadlar arasında, Osmanlı imparatorluğunun «ser-mi'marân-ı hassa» lığını senelerce muvaffakiyetle ifa eden, Dalgıç nâmile ma'ruf mi'mar Ahmed Ağa'nın da bulunduğu ma'lûmdur. Aynı zamanda sadefkârlığı ile de şöhret yapan san'atkârın, III. Mehmed ve I. Ahmed zamanlarına rastlayan baş mi'marlığını müteakib, uhdesine beylerbeyilik tevcih edilerek paşalığa kadar yükseldiğini biliyoruz. Buna rağmen hayatının bütün safahatı, diğer mi'marlarımız gibi —Sinan müstesna— oldukça meçhuldür. Filvaki' bâzi eserlerde Dalgıç Ahmed Ağa'dan bahsedilmiştir¹; hattâ hakkında bir broşür de çıkmış bulunmaktadır²; fakat bütün bunlar san'atkârın hayatını aydınlatmaya, izaha kâfi değildir.

Bilindiği üzere, bize intikal eden vekayi'nâmeler ve diğer bâzi te'lifatta, mi'marlara ve eserlerine âid pek az bilgi verilmektedir. Bu böyle olunca, mezkûr zât üzerindeki araştırmalarımızda, esas kaynağı, arşiv vesikalarının teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Yalnız hicri bin tarihinden önceleri, vesikaların muhtelif âmiller dolayısıyla gittikçe azalmış olması, bahis konumuz olan Mi'mar Dalgıç Ahmed Çavuş'un da nereli olduğunu ve doğum tarihini tesbite bugün için imkân vermemektedir.

Dalgıç Ahmed, Dergâh-ı âli çavuşlarından olduğuna göre³ ve lâkabından da anlaşılacağı vechile, bidayette serdengeçtilerden

¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, İstanbul 1308, I, 207; İsmail Hakkı (Uzun çarşılı), *Karesi meşâhiri*, İstanbul 1341, s. 96/97; Sadi Nâzım Nirven, *İstanbul suları*, İstanbul 1946, s. 117-126 v.b.

² Zarfî Orgun, *Mi'mar Dalgıç Ahmed*, İstanbul 1946.

³ *Mühimme defteri*, nr. 72 s. 16, Başvekâlet Arşiv Umûm Mdr.

bulunması muhtemeldir; hattâ aşağıda görüleceği üzere Kalenderoğlu isyanında Dobruca gönüllülerinin başına me'mur edilmesi bu ihtimali daha kuvvetlendirmektedir⁴.

Dalgıç Ahmed Çavuş'a, kaynaklarda ilk olarak h. 999 tarihinde mi'mar Davud Ağa tarafından Yalı-kapısı'ndaki kasrı cedidin inşası sırasında rastlanmaktadır⁵. Bu kasır, Sultan Bayezid Köşkü yıkılarak yerine Sadriâzam Sinan Paşa tarafından yaptırılan ve bilâhîre Sepetçiler Köşkü nâmile anılan binadır. Bu binanın inşasında Dalgıç Ahmed Çavuş'un ismi bâzı mübayaat işleri dolayısıyla geçer. Ahmed Çavuş, bilhassa ıhlamur ağacı ve kurşun gibi, binaya lâzım olan malzemenin te'mini işle meşgul olmaktadır. 1002 (1593-94) tarihli bir *Mühimme* kaydında da bu zâtın kereste işleri üzerine memur edildiği tasrih edilmektedir⁶. Bu kayda göre, hassa binalara lâzım ve münâsib olan keresteyi, gemiciler İstanbul kerestecilerinden alarak başka yerlere götürdüklerinden, bina inşaatında bu evsafı hâiz kereste ve tahta te'min etmek, o tarihte güç duruma girmiş bulunuyordu; bu sebeble her ne şekilde olursa olsun İstanbul'dan çıkartılacak keresteler ancak Dergâh-ı muallâ çavuşlarından mi'mar Dalgıç Ahmed Çavuş'un iznile ihraç edilebilecekti.

Ahmed Çavuş'u bir müddet sonra, 1004 (1595-96) senesinde Suyolu nâzırı olarak görmekteyiz⁷. Kendisi mi'mar Davud Ağa'nın ölümüne kadar İstanbul'un suyollarını ta'mir işi ile uğraşmıştır⁸. Ahmed Çavuş'un nazırlığı zamanında İstanbul'da ta'mir ve tecdid suretile ıslâh edilen suyolları ve kârizler şunlardır:

Kırkçeşme suyollarından Eğrikapı'dan Haydarpaşa çeşmesine⁹ kadar olan çeşmeler; Hoca Paşa kârizi¹⁰, Tahtakale tarafındaki suyolları¹¹ ve padişah namazgâhındaki(?) şadırvan 1004 senesinde

⁴ Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-tesvîh*, Revan köşkü Ktb. nr. 1304, vrk. 100/b.

⁵ *Maliye Defterleri*, nr. 750, s. 2, Başvekâlet Arşivi; Muzaffer Erdoğan, *Mi'mar Davud Ağa* (Türkiyat Mecmuası) 11, 1955.

⁶ *Mühimme Defteri* nr. 72, s. 16, Başvekâlet Arşivi.

⁷ *Maliye Defteri* nr. 4517, s. 10, Başvekâlet Arşivi.

⁸ Ahmed Çavuş'un Suyolu nâzırı olduğu tarihi tesbit edememekle beraber, İsmail Çavuş'un Suyolu nâzırlığından sonra olduğunu biliyoruz. Bk. Dr. Sâdi Nâzım Nirven, *aynı eser*, 117 vd.

⁹ *Maliye Defteri*, nr. 4517, s. 30, Başvekâlet Arşivi.

¹⁰ *Aynı defter*, s. 32.

¹¹ *Aynı defter*, s. 25.

ta'mir edilmiştir. Yine aynı sene içerisinde İstanbul kadısı, Mi'mar-başı ve Suyolu nâzırı'na hitaben yazılan bir hüküm suretinde, sarayın suyolu üzerinde hariçten bâzı şahısların âb-haneler te'sisiyle, bâzı kimselerin ise mezkûr sudan almak suretile saray suyuna zarar verildiğinden, bu gibi hareketlerin men'i ile âb-hanelerin kaldırılması istenmektedir¹². 1005 senesinde ise Demirhâne çeşmesi¹³, Ayasofya Çarşısı¹⁴, Galata ve Silivri câmi'leri ile bâzı mes-cid, medrese ve hanların suyollarının ta'miri işi ele alınmıştır¹⁵. Ahmed Çavuş'un suyolculuğu esnasında maiyetinde çalışan suyol-culardan bâzılarının isimlerini zikretmek icab ederse, başta Hacı-Sinan olmak üzere Mehmed Abdullah, Hasan, Davud ve Ali gibi üstadlar bulunduğunu söyleyebiliriz¹⁶. Hicri 1006 (1597-98) tarihli bir vesikada, İstanbul suyollarının ta'miri için Kesriye gebran cizyesinden hâsıl olan meblâğın Dalgıç Ahmed'e teslim edildiğine işaret edilmektedir¹⁷.

Dalgıç, Ahmed, bilindiği gibi Hassa baş-mi'marı Davud Ağa'nın vefatı üzerine 1007 saferi (1598 eylülü) başlarında Ser-mi'mârân-ı hassa ta'yin edilmiştir¹⁸. Başvekâlet Arşivinde, Ahmed Ağa'nın Baş-mi'marlığı zamanına rastlayan, 1007 ve 1008 tarihli ve «*Masarif-i şehriyari ruznâmeçesi*» adını taşıyan bir defterde İstanbul'da ilâve ve tecdid suretile muhtelif inşaattan bahsedilmektedir¹⁹. Eski Saray, Yeni Saray, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı ile câmi, türbe, hamam ve köşk gibi diğer binalar üzerinde yapılan mezkûr ta'mirâtı şöyle hülâsa edebiliriz:

¹² Bu hüküm sureti şöyledir «*İstanbul kadısına ve Hassa mi'mar-başı ve nâzırına hüküm ki: Saray-ı âmireme gelen su yolu üzerine bâzı kimesneler sonradan âb-hâne ihlas edüb ve b'zular zikr olunan sudan sirkat egledikleri i'lâm olunmağın ol makuleler gidilüb men' olunmak emr edüb bugurdum ki vardiğe bu babia öğat mukayyed olub fi'l-vâki' suyolu üzerinde sonradan ihlas edilmiş âb-hâne var ise ve zikr olunan sudan sirkat olunmuş ise men' ve' def' eylesin: Mühimme defteri nr. 74, s. 237.*

¹³ *Maliye defteri*, nr. 4517, s. 18.

¹⁴ *Aynı defter*, s. 10.

¹⁵ *Aynı defter*, müteakıb sahifeleri.

¹⁶ *Aynı defter*, muhtelif sahifeler.

¹⁷ *Maliye defteri*, nr. 1779, s. 134.

¹⁸ Selânikî, *Tarih*, Hamidiye (Süleymaniye) Ktb. nr. 903 vrk. 195/b; Ahmed Refik, *Türk Mi'marları*, İstanbul 1937, s. 81.

¹⁹ Kâmil Kepeci tasnifi, nr. 7102 Başvekâlet Arşivi.

1. Saray-ı Cedid'de padişaha âid hamam; Vâlide sultan'ın ve Darüssaâde Ağası'nın ikametine mahsus odalar ile diğer bâzı mahaller ta'mir edilmiştir²⁰.

2. Saray-ı Atik'de padişahın odasının billûr camlar ile tez-yini, Enderun ve Birun odalarının keza camlatılması, ağalar, teberdarlar ve bimarlar odalarının ta'miri yapılmıştır²¹.

3. Galata Sarayı'nda, saray ağasının köşkü ta'mir edilmiş, matbah ve helvahane teccid edilmiştir²¹.

4. İbrahim Paşa Sarayında gılman odalarile diğer ba'zı ta'mirat yapılmıştır²¹.

Adı geçen saraylardan sonra «Harc-ı hassaya» bağlı muhtelif binaların ta'miratına gelince, eski ve yeni Yeniçeri odaları, Büyük İstabl-ı âmire ve Şeyh Vefa Sultan meydanındaki Küçük İstabl-ı âmire binaları, Beşikaya (Beşiktaş), Kavak ve Dil iskeleleri, Atmeydanı'ndaki furun-ı harcı, furun-ı hassa ve seghan furunlarile Kâğıdhane'deki Barudhane, Arslanhane-i hassa, Sinan Paşa türbesi²¹, Mirza Baba türbesi²¹, Fethiye Cami'i, Büyük ve Küçük Aya-sofya Çarşısı'ndaki Karabaş Tekkesi ve yeniçeri ağasının sarayı gibi yerlerin ta'mir ve islâhı bu cümledendir. Aynı defterde ta'miri icab eden binalar ile su yollarının İstanbul kâğıdı üzerine resimlerinin yapıldığı zikredilmektedir²¹. Dalgıç Ahmed Ağa'nın Mi'marbaşılığı sırasında daha pek çok irili ufaklı ta'mirat göze çarpıyor; fakat bunlar kayda değer görülmediğinden zikrinden istinkâf ettik.

Ahmed Ağa'nın, 10 şevval 1011 (23 mart 1603) senesinde kendi mühür ve imzasını taşıyan bir arzında, Davud-Paşa Köşkü ve çinileri hakkında ma'lûmat verilmektedir²². Mezkûr arza nazaran, Davud Paşa'da vâki' olup, müceddeden inşa edilen köşkün çinileri, İznik kâşicilerine ısmarlandığı, çiniler tamam olduktan sonra bu çinicilerin zimmetinde bir miktar mirî akçenin kaldığı cihetle bu

²⁰ 1007-1008 tarihli *Masarif-i şehriyârî ruznâmesi*, vrk. 43/b.

²¹ Aynı defter, vrk. 44/a, 45/a, 47/a, 59/a, 59/b, 60/a.

²² Kâmil Kepeci tasnifi, *Müteferrika Evrakı* nr. 4030; Metin aynen şöyledir: «*Dergâh-ı felek-misâl bar-gâh-ı derya-nevâl lâ-zâle aliyyen bi-avni'l-meliki'l-müteal saobına ma'ruz-ı bende-i bi-mecâl budur ki: Bundan akdem Davud Paşa'da vâki' olan müceddeden bina olunan köşk için kâşi lâzım geldikte İznik'de vâki' olan kâşicilere mirîden ziyade akçe verilüp kâşi tamam olduktâ zimmetlerinde kâlli kasur akçe kalup hâlâ vermekte inad ve mahalefet ederler İznik kadısına hitaben emr-i şerif vâcibü's-şerif inayet oluna ki ol kâşiciler Âsittâne-i saadete getirile bâki emr ü fermân dergâh-ı muallâdır».*

akçeleri ödemiyenlerin İstanbul şehrine getirilmesi için İznik kadısına hitaben bir emr-i şerif yazılması istenmektedir. Bundan ma'da yine 11 zilka'de 1011 (22 nisan 1603) tarihli diğer bir vesikada, Vâlide Câmî'inin binasına devam edildiği öğreniliyor²³. Darüssaade ağası Abdürrezzak Ağa'nın verdiği arzda «İstanbul'da bina olunan Vâlide Câmî'inin» bina emini mir-i ahur-ı sâni Mehmed Ağa tarafından cami' mühimmat defteri Samakov'a gönderildiğinden bu mühimmatın bir gün evvel Samakov'dan celbi için Samakov müfettişine ve nâzırına hitaben emr-i şerif yazılması taleb edilmektedir. Mi'mar Davud Ağa tarafından temelleri atılan ve bugün Yeni Cami' adile anılan Vâlide Sultan Cami'i'nin inşasına, böylece Dalgıç Ahmed Ağa'nın hassa baş-mi'marlığı zamanında da devam edildiği görülüyor.

Dalgıç'ın, hassa baş-mi'marlığı esnasında yapılan diğer mühim bir eser, kendisinin uzun müddet baş-mi'marlık hizmetinde bulunduğu III. Mehmed'in türbesidir. I. Ahmed, Mi'mar-başı Ahmed Ağa tarafından verilen arz üzerine, Galata kadısına hitaben gönderdiği 7 rebi'ülâhîr 1013 (2 eylül 1604) tarihli bir hüküm suretinde²⁴, babasının türbesinin mühimmatı için Marmara'dan gemilerle getirilecek mermerlerin muaccele gönderilmesini emretmektedir. Bu suretle adı geçen hüküm ile türbenin Ahmed Ağa ma'rifetile inşa edildiği tesbit ediliyor. Evliya Çelebi, III. Mehmed türbesinden «kabr-i enverleri Ayasofya haremînin Divanyolu köşesinde beyaz mermer-i ham ile mebni bir kubbe-i âli içinde medfundur kabri şerifi gayet müzeyyendir» diye bahsetmektedir²⁵.

²³ *Müteferrika evrakı*, nr. 4030, Başvekâlet Arşivi Metin şöyledir: «*Dergâh-ı felek-medâr ve bargâh-ı gerdan-ıktidar türabına arz-ı bende-i bi-mikdar budur ki: Sahîbe-i saadet vâlide-i sultan dâme-i ismetüha şâdet iffetüha hazretlerinin mahmiye-i İstanbul'da hâlâ bina olunan câmi'-i şerifi binasının Samakov'dan iştirâ olunması lâzım olan mühimmatı bi'l-istil binâ-i mezbur emini olan kadvetül-emâcid ve'l-ekârim mir-i ahur-ı sâni Mehmed Ağa kulları irsâl eyledüğü defter macebince akçeler ile bi't-temam alverilüp ihmal ve müzahale ve avk ve te'hir olunmaması bâbında Samakov müfettişi ile nâzırına hitaben müekked hükm-i şerif inayet buyarılmak ricası na pâye-i serir-i a'lâya arz olundı Bâki emr ü fermân der-i adlıdır».*

Evliya Çelebi, *Segâhatnâme*, İstanbul 1314, I, s. 352

²⁴ *Mühimme defteri* nr. 75, hüküm nr. 338; Ahmed Refik, *Onbirinci asr-ı hicride İstanbul hayatı*, İstanbul 1931 s. 26.

²⁵ Evliya Çelebi, *Segâhatnâme*, İstanbul 1314, I, s. 352

I. Ahmed'in 7 rebî'ülevvel 1013 tarihini havi diğer bir hüküm suretinde²⁶, Kavak iskelesinde mevcut «ot taşları kârhenklerinden» mirî binalarda kullanılmak üzere çıkartılan taşların sipahiler tarafından işe yaramıyacak bir şekilde harab edildiği ve dolayısıyla istifadeye mâni' olduğundan, Dalgıç Ahmed Ağa'nın arzı mucibince, Kavak kadısından bu gibi kimselerin te'dibi istenmektedir.

Dalgıç Ahmed Ağa'nın sadefkârlığı: XVI. ve XVII. asırların birleştiği devrede hassa başmîmarlığını ifâ etmiş bulunan bu zât, sadefkârlık sahasında da büyük bir şöhrete sahib bulunuyordu. Sarayda yetişen sadefkârlardan Ahmed Usta isminde bir sadefkâra Sultanahmed mi'marı Mehmed Ağa ile birlikte çıraklık yapan Dalgıç Ahmed Ağa²⁷, sarayda mi'marlık ile beraber sadef işlemeciliği üzerinde de çalışmış ve bu alanda çok yüksek eserler meydana getirmiştir. Sadefkârlığının güzel örneklerinden biri olan ve hâlen Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde 19 numarade kayıtlı olup, III. Mehmed türbesinden getirilen bir cüz' mahfazası vardır²⁸. Bu mahfaza, hâlen müzenin yazmalar salonundan girince kapının karşısına isabet eden duvar önünde bulunmaktadır. İncelik ve zerafetile san'atkârının kudret ve mahareti hakkında kâfi derecede fikir veren bu eser sekiz köşeli olup fildişi işlemeli ayaklar üzerine oturtulmuştur. Cüz, mahfazasının diğer aksamı, yâni çekmece ve kubbe kısımları umumiyetle sadef ve bağa kaplamadır. Mahfazanın etrafında fildişi ve sadef ile müzeyyen muhtelif bordürler bulunmaktadır. Çekmece kısmında üç ilâ altı kenarı sadefler birleştirilmek suretiyle muhtelif hendesî şekiller meydana getirilmiştir. Her çekmecenin üzerinde onar köşeli

²⁶ Mühimme defteri, nr. 75, s. 192. Metin şöyledir: «Kavak kadısına hüküm ki Hassa mi'marlar-başı Ahmed mektub gönderüp Kavak iskelesi kurbünde ot taşları kârhenkleri olup mirî binalara taş lâzım oldakta âdem gönderilüp kifayet mikdarı kesilü - gelmişken hâlâ bâzı karge sipahileri timarımız tarlaları içindedir degü mâni' olup ve bâzıları mirî binalara garar taşları bozup müşarünilegh tarafından eorap kârhenklere mâni' oldukların bildirmeğün buyurdam ki eardukta göresin arz olandığı üzere ol mahallerden mirî binalar için taş kesilü-gelüb kimesne zalm ü teaddi olanmak lâzım gelmezse olgeldiği üzere mirî binalar için taş kesilürüp ölgelen kimesnege iş itdirmiyessin amma bu behane ile kimesnenün tarlasına ve mülküne ve kanuna mahalif teaddi olunmakta ihtiyat idesin.

²⁷ İsmail Ünal, *Güzel San'atlar Mecmuası*, İstanbul 1939, VI, s. 137-139.

²⁸ *Türk ve İslâm eserleri Müzesi Rehberi*, s. 26.

birer yıldız vardır ki üzerlerine çekmecelerin sapları takılmıştır. Kubbe kısmı ise bağa ve sadef ile süslenmiştir. Yıldızlı bir göğüş andıran ve yuvarlak olan bu kubbenin etrafını bağadan bir bordür içerisinde sadef ile yazılmış Ayetelkürsî çevrelemektedir. Ayetelkürsinin başlangıç ve bitim noktaları arasına «amele Dalgıç Ahmed Çavuş» ibaresi sıkıştırılmıştır. Yazının bâzı harflerinde sadeflerin düştüğü görülüyor.

Hulâsa sadefkârlığın en güzel bir nümunesini bizlere bu eseri ile bahşeden Ahmed Çavuş, mi'marlığı ile beraber sadefçilikde de üstad olduğunu isbat etmektedir. Kendisinin, bu vâdideki üstünlük ve kabiliyetine başka bir örnek olarak III. Murad türbesindeki kapı gösterilebilir. Mezkûr kapının yapılışı ve sadefleri hakkında ma'lûmat münteşir olduğundan²⁹, sadece kapının üzerinde «amele Dalgıç Ahmed» imzasıyla «كل فسى ذاقه الموت» ve «تم اينا ترجون» âyet-i kerimelerinin mevcudiyetini zikretmekle iktifa edebiliriz. III. Murad türbesindeki mezkûr imza, bu binayı inşa edenün ismine delil olarak gösterilmiştir³⁰. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı mezkûr türbenin bir kısmının Davut Ağa, mütebakisinin Dalgıç Ahmed tarafından yapıldığını zikreder³¹. Biz, türbenin inşa edilmesine dâir arşiv araştırmalarımızda şimdilik bu hususta bir kayda tesadüf edemedik. Ahkâm-ı mühimme kuyûdatını ihtiva eden Başvekâlet Arşivindeki Mühimme defterlerinde Ahmed Ağa'nın hassa-baş mi'marlığına rastlayan vuku'atın mühim kısmı eksiktir. Öte taraftan arşivin tasnif edilmiş diğer kısımlarında da mevzu'a âid henüz bir kayıd görülemedi. Yalnız gerek III. Murad'ın ve gerekse III. Mehmed türbelerinin aynı devir mahsulü oluşu ve türbe üzerinde «amele Dalgıç Ahmed» imzasının bulunuşu bu binanın hiç olmazsa Ahmed Ağa tarafından tamamlandığı hissini kuvvetlendiriyor. Bundan başka Ayvansarayî³², III. Murad türbesinin 1008'de inşa edildiğini yazmakta ve türbe hakkında şâir Hâşîmi'nin düşürdüğü şu tarihi nakleyilmektedir:

اولدى عدیل جان مرقد سلطان مراد

1008

²⁹ İsmail Ünal, *aynı mecmua*, s. 137-139.

³⁰ Zarfî Orgun, *aynı eser*, s. 3.

³¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, Ankara 1954, III, ksm. 2, s. 551-553.

³² Hafız Hüseyin b. Elhâc İsmail Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, İstanbul 1281, I, s. 6.

Dalgıç Ahmed Ağa'nın 1013 (1604-5) senesinden sonra Hassa baş-mi'marlığı'nda bulunduğu dâir bir kayda tesadüf edemedik. Sultanahmed Camii mi'marı Mehmed Ağa'nın, 1015 (1606-7) de Hassa baş-mi'marlığı'nı işgal etmesi³³, Ahmed Ağa'nın aynı tarihte, Ser-mi'maran-ı hassa'lıktan infisalini göstermekle beraber, Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir muhasebe defterinde³⁴ Ahmed Ağa, 1014 zilka'desinde (mart-nisan 1606) sabık Hassa baş-mi'marı olarak bulunmaktadır. Binaenaleyh bu zâtın en geç 1014 senesinde Hassa baş-mi'marlığından ayrılması icab etmektedir. Diğer taraftan Dalgıç Ahmed'in, bu tarihlerde paşalığa terfi' etmek suretile ümerâ sınıfına yükseliği de anlaşılıyor.

Bilindiği gibi, Silivri'deki köprülerin ta'miri işi paşalığı sırasında vuku' bulmuş ve 1015 cumadelâhiresi sonuna kadar 8 ay devam eden bu ta'miratın bina emniyetini kendisi deruhte etmiştir. Bir müddet sonra da Silistre beylerbeyliği'ne tâ'yin edilen Dalgıç Ahmed Paşa³⁵, Anadolu'da çıkan Kalenderoğlu isyanını bastırmak üzere gönderilen Serdar vezir Nakkaş Hasan Paşa'nın maiyetine verildi³⁶. Ahmed Paşa bunun üzerine Silistre sipahilerle Dobruca gönüllülerinin³⁷ başında olduğu hâlde Gelibolu'dan geçerek Serdar vezir Nakkaş Hasan Paşa'ya iltihak etmek üzere Mihaliça doğru yürüdü, Kalenderoğlu böyle bir kuvvetin Hasan Paşa askerleriyle birleşmesinin kendisi için tehlikeli olacağını sezdiğinden, iltihaka mâni' olmak üzere Dalgıç Ahmed Paşa kuvvetlerinin Mihaliça'ya yaklaştığı sırada yapmış olduğu bir gece yürüyüşünü müteakib Manyas Gölü kenarında gönüllülerden müteşekkil bu kuvvetleri yakaladı. Ulubad köprüsü üzerinde cereyan eden bir çarpışmada³⁸, basılan Ahmed Paşa kuvvetleri, cansiperâne döğüşmelerine rağmen Kalenderoğlu'nu, külliyetli taraftarlarına mağlûb olmuşlar ve vücudünün muhtelif yerlerinden yaralanan Dalgıç Ahmed Paşa ol-

³³ Defter, nr. 2343, Topkapı Sarayı Arşivi.

³⁴ Zarif Orgun, *aynı eser*, s. 1; Topkapı Sarayı Arşivi, dft. nr. 8916.

³⁵ *Sicill-i osmânî* (I, 207) de, Dalgıç Ahmed Paşa'nın 1007 (1598-99) de Erzurum ve daha sonra Şam ve Halep beylerbeyliklerinde bulunduğu zikredilmektedir.

³⁶ Mehmed bn. Mehmed, *Nahbetü't-tevârih*, Velîyüddin Efendi (Bayezid Umumi) Ktb. nr. 2456, vrk. 253/a.

³⁷ Mustafa Sâfi, *aynı eser*, vrk. 100/b.

³⁸ Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, *Tarih. Es'ad Efendi* (Süleymaniye) Ktb. nr. 2151, vrk. 138/a.

duğu halde, kahramanca vuruşarak şehadet mertebesine erişmişlerdir (1016 şevval). Ahmed Paşa'nın kabri Gönen'de İlica mevkiinde olup, kendi adına izafe edilen Paşa-mezarlığı'nda medfundur³⁹.

Sırasıyle Su-nâzırlığı, hassa baş-mimarlığı, sadefkârlığı ve Kalenderoğlu isyanındaki şecaati ile tanıdığımız Ahmed Paşa'nın, görülen imzalı vesikalarından kadirbilir bir kimse olduğu anlaşılabilir. Meselâ hassa baş-mi'marlığı zamanında yazdığı bir arzda, kendisini, isteği ile defterden ihraç ettiren serpiyade Abdullah oğlu Mehmed'in tekrar hassa mi'marları cemaatine alınmasına iltimas etmiş olup⁴⁰, beylerbeyliği sırasında da Özü sancağı-beyi Abdullah Bey'in salyânesini arttırmıştır⁴¹.

Ahmed Paşa'nın Haremeyn evkafına tahsis ettiği bir vakfı vardır⁴². Yalnız 1071 tarihli bir Surre-i hümayun defterinde padişah ve sultanların Mekke, Medine ve Kudüs'e âid muayyenat ve gayrı muayyenatını mübeyyin kuyûdat burada zikredilirken, diğer bâzı zevatin evkafı ile, adı geçen vakfın nerede olduğu tesbit edilmemiştir.

Dalgıç Ahmed Paşa hakkında sözlerimizi bitirmeden, kendisinin hassa mi'marlığı zamanına rastlayan veya bu devre tekaddüm eden tarihlerdeki hassa mimarlarından tesbit edebildiğimiz⁴³, bâzı isimleri zikretmek istiyoruz. Bunların sadece ismen dahi olsa

³⁹ İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), *Karesi meşâhiri*, s. 96-97; burada mezar kitabesi de mevcuttur. Bugün bu mezarlığın yerine park yapıldığı öğrenilmiştir.

⁴⁰ Ser-mi'maran-ı hassa Ahmed Ağa'nın mühür ve imzasını taşıyan ve bu devirde hassa mi'marlarının ulûfelerini Hazine-i Âmire ruznâme defteri'nden aldıklarına işaret olunan mezkûr arz tezkiresi şöyledir:

«Dergâh-ı muallâya ve bâr-gâh-ı a'lâya lâ-zâle alıyyen türabına arz-ı bende-i bi-mikdar budar ki sabıka hassa mi'marlardan olup kırkbir akçe ulûfeye matasarraf olan Abiullah-oğlu Mehmed ser-piyade yazar ve müstakim üstad mi'mar olup defaatile bir nice cami'-i şerifler bina idüp nice eyyamdır ki ulûfesin Hazine-i Âmire ruznâme defterinden alıgelmışken bir tarikle kendüyi defterden ihraç ittirdüp berat-ı Padişahile hasıl-ı harc-ı emin defterine kayd ittirdüp yine defter-i mezburdan ihrac olunup sabık üzere kadimî eski yerine hassa mi'marlara ihak olunup ruznâme defterine kayd olunmak ümidine arz olundu Bâki fermân dergâh-ı muallâındır.

Bende-i bi-mikdar

Ahmed

Ser-mi'maran-ı hassa

⁴¹ Müteferrika kısmı, nr. 452; v.b. nr. 354, 1322, 1323. Bavekâlet Arşivi.

⁴² Ali Emiri tasnifi, Mehmed IV, nr. 10430. Başvekâlet Arşivi.

⁴³ İsmen tesbit edip de Zarif Orgun'un makalesinde meveud olanları tekrar zikretmedik bk. Zarif Orgun, *Hassa mi'marları*, (Arkitekt Mecmuası, sayı 12).

meçhulâtтан kurtulması san'at tarihi ile uğraşanlar için ehemmiyetlidir kanaatindeyiz:

1. Mi'mar Kasım bn. Mehmed⁴⁴: Beşiktaş kadı nâibi Fehmi Efendi tarafından tanzim edilen bir vakfiyeden bu zâtın Beşiktaş'da Sultan Süleyman mahallesinde oturduğu anlaşılıyor (evâhir-i receb 1005=1597 martı ortaları).

2. Mi'mar İbrahim⁴⁵: Hassa mi'marlarından olup sipahi zâdelerdendir (1008 = 1599/1600).

3. Mi'mar Receb⁴⁶: Su yolunu gözetmek şartile ibtida altı akçe ile hassa bölüğüne ilhak edilmiştir. Kendisinin serhadlerde çalıştığına neccarlık ve mi'marlık hizmetlerinde bulunduğu dâir bir arz-ı hâli vardır (6 ramazan 1009 = 11 mart 1601).

4. Mi'mar Mehmed⁴⁷: (10 şa'ban 1012 = 13 aralık 1608).

5. Mi'mar Ömer⁴⁸: Üsküdar bahçesindeki Kasrı hümayunu [?], Hüseyin Ağa oğlu mi'mar Mustafa ile beraber ta'mir etmiştir (28 muharrem 1012 = 8 temmuz 1603).

6. Mi'mar Mustafa veled-i Hüseyin Ağa⁴⁸: Mezkûr mi'mar Ömer Ağa ile Üsküdar'daki Kasrı hümayunu ta'mir etmiştir.

7. Mi'mar Mehmed Çavuş⁴⁸: Binbaşı-zâde diye ma'ruftur (26 muharrem 1012 = 6 temmuz 1603).

8. Mi'mar Hacı Mehmed⁴⁹: Ser-mi'mâran-ı Trablus-Şam (1000 = 1591/1592).

9. Mi'mar Osman⁵⁰: Trablusu-Şam'da (1001 = 1592/1593).

44 Mütferrika kısmı, nr. 2368, Başvekâlet Arşivi.

45 Kâmil Kepeci tasnifi, defter nr. 1780, s. 75. Başvekâlet Arşivi.

46 Mütferrika kısmı, nr. 2367, Başvekâlet Arşivi.

47 Kâmil Kepeci tasnifi, nr. 1783, s. 80. Başvekâlet Arşivi.

48 Kezâ, aynı tasnif ve vesika, s. 72, 76.

49 Kâmil Kepeci tasnifi, nr. 2856, s. 67. Başvekâlet Arşivi.

50 Kezâ, aynı tasnif ve vesika s. 121.